

สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในญี่ปุ่น:

บทเรียนสำหรับประเทศไทย

CONSTITUTIONAL RIGHTS AND FREEDOMS OF SEXUAL AND GENDER

MINORITIES IN JAPAN: LESSONS FOR THAILAND

นคร วลลิภากร^{1*}, วศิน ยิ้มแย้ม²

Nakorn Wallipakorn^{1*}, Wasin Yimyam²

¹คณะนิติศาสตร์ปริติ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

¹Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University, Bangkok, Thailand

²คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

²Faculty of Law, Ramkhamhaeng University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: nakorn.wal@dpu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้วิเคราะห์สถานะปัจจุบันและการพัฒนาการของสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศญี่ปุ่น ผ่านการศึกษาเชิงเปรียบเทียบทางกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อสกัดบทเรียนสำหรับประเทศไทย บทความนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสารและการวิเคราะห์คำพิพากษาของศาลในประเด็นสิทธิของคู่รักเพศเดียวกัน โดยพิจารณาตั้งแต่การจัดตั้งรัฐธรรมนูญฉบับหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2490) จนถึงการพัฒนาการในทศวรรษ 2010 เป็นต้นมา

ผลการศึกษาพบว่า แม้รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นจะมีหลักการคุ้มครองสิทธิพื้นฐานที่แข็งแกร่งตามมาตรา 13 และ 14 แต่การตีความมาตรา 24 เรื่องการแต่งงาน “ระหว่างทั้งสองเพศ” ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการรับรองสิทธิของคู่รักเพศเดียวกัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2553 ประเทศญี่ปุ่นเข้าสู่ “ยุคแห่งการยอมรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ” ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสามประการสำคัญ ได้แก่ การเกิดตลาดเศรษฐกิจของกลุ่ม LGBTQ+ การขยายตัวของกิจกรรมสู่ภูมิภาค และการเปลี่ยนแปลงจากการต่อสู้ทางสังคมสู่การต่อสู้ทางกฎหมาย

คำพิพากษาศาลแขวงซัปโปโร เมื่อ 17 มีนาคม พ.ศ. 2564 ที่ตัดสินว่าการปฏิเสธสิทธิการแต่งงานของคู่รักเพศเดียวกันขัดต่อรัฐธรรมนูญถือเป็นก้าวสำคัญทางกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ความท้าทายยังคงมีอยู่ในรูปของปฏิกริยาต่อต้านจากกลุ่มอนุรักษนิยม ท่าทีไม่แน่นอนของรัฐบาล การเปลี่ยนแปลงจากการต่อต้านคนรักเพศเดียวกัน (homophobia) สู่การต่อต้านบุคคลข้ามเพศ (transphobia) และข้อจำกัดของกฎหมายป้องกันการเลือกปฏิบัติ

การศึกษาความเปราะบางของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในภาวะภัยพิบัติเผยให้เห็นปัญหาการระบุตัวตน การเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก การยอมรับความสัมพันธ์ และการเข้าถึงการรักษาพยาบาล ซึ่งสะท้อนความล้มเหลวของระบบคุ้มครองสาธารณะในการให้บริการที่เท่าเทียม

สำหรับประเทศไทย บทเรียนจากญี่ปุ่นชี้ให้เห็นความสำคัญของการพัฒนากฎหมายที่สร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศกับการรักษาหลักความเสมอภาคและความได้สัดส่วน

การศึกษาเสนอแนะให้ไทยมุ่งเน้นการพัฒนากฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติที่ครอบคลุมทุกบริบท การปรับปรุงระบบบริการสาธารณะ และการสร้างกลไกการคุ้มครองที่เป็นธรรมโดยไม่สร้างสิทธิพิเศษที่อาจขัดต่อหลักความเสมอภาค

คำสำคัญ: สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ, ญี่ปุ่น

Abstract

This study analyzes the status and development of constitutional rights and freedoms for gender-diverse individuals in Japan through comparative constitutional law methodology to extract lessons for Thailand. The research employs documentary analysis and judicial decision examination on same-sex marriage rights, covering the period from the post-World War II constitution establishment (1947) to developments since the 2010s.

The findings reveal that while the Japanese Constitution provides robust fundamental rights protection under Articles 13 and 14, the interpretation of Article 24 regarding marriage "between both sexes" remains a significant barrier to recognizing same-sex couples' rights. Since 2010, Japan has entered a "new age of visibility" for gender-diverse individuals, driven by three major transformations: the emergence of an LGBTQ+ economic market, the expansion of activities to regional areas, and the shift from social to legal advocacy.

The Sapporo District Court's ruling on March 17, 2021, declaring the denial of same-sex marriage rights unconstitutional, represents a significant legal milestone. However, challenges persist through conservative opposition, uncertain government positions, the shift from homophobia to transphobia, and limitations in anti-discrimination legislation.

The study of gender-diverse individuals' vulnerability during disasters reveals issues of identity verification, access to facilities, relationship recognition, and healthcare access, reflecting the failure of public protection systems to provide equal services.

For Thailand, lessons from Japan highlight the importance of developing legislation that balances protection of gender-diverse individuals' rights with maintaining equality principles and proportionality. The study recommends that Thailand focus on developing comprehensive anti-discrimination laws, improving public service systems, and creating fair protection mechanisms without establishing special rights that may conflict with equality principles.

The study concludes that successful development of gender-diverse individuals' rights requires adherence to constitutional principles of proportionality, comprising appropriateness, necessity, and balance between competing interests. Thailand's stronger constitutional

foundation for protecting gender diversity compared to Japan provides an opportunity to create a balanced and sustainable development model for the global community.

Keywords: Constitutional Rights, Gender-Diverse Individuals, Japan

บทนำ

การศึกษาสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในญี่ปุ่นมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจพัฒนาการของกฎหมายรัฐธรรมนูญในประเทศประชาธิปไตยที่พัฒนาแล้ว แม้ว่าประเทศเหล่านี้จะมีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูง แต่การยอมรับความหลากหลายทางเพศในแต่ละประเทศอาจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นได้เข้าสู่ช่วงเวลาที่นักวิชาการเรียกว่า “ยุคแห่งการยอมรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ” (A New Age of Visibility) ซึ่งหมายถึงยุคที่ประเด็นความหลากหลายทางเพศได้รับการอภิปรายในเวทีสาธารณะและการเมืองอย่างกว้างขวางเป็นประวัติศาสตร์ (Kawasaki, K., and Würner, S., 2024) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการเมืองดังกล่าวกลับไม่สอดคล้องกับพัฒนาการทางกฎหมาย กล่าวคือ ในขณะที่หลายประเทศทั่วโลกได้ปรับปรุงระบบกฎหมายเพื่อให้สิทธิเสรีภาพแก่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) อย่างเท่าเทียมมากขึ้น แต่ญี่ปุ่นกลับยังไม่มีควมคืบหน้าในเชิงกฎหมายที่ชัดเจน กฎหมายเกี่ยวกับการสมรสของคู่รักเพศเดียวกันยังไม่ได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2564 รัฐสภาญี่ปุ่นได้ปฏิเสธร่างพระราชบัญญัติที่กำหนดหลักการพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับรสนิยมทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ (Sexual Orientation and Gender Identity: SOGI) กระนั้น ปรากฏว่าภาคสาธารณะ รวมทั้งรัฐบาลท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ล้วนแต่พยายามสร้างปรับปรุงด้านการศึกษาศาสนาและสถานที่ทำงาน (Taniguchi, 2024) ทั้งนี้ ญี่ปุ่นยังคงเป็นประเทศเดียวในกลุ่ม G7 ที่ไม่รับรองการสมรสของคู่รักเพศเดียวกันในระดับประเทศ และไม่มีกฎหมายห้ามการเลือกปฏิบัติโดยอิงจากรสนิยมทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ (Lewellen, M. R., 2025)

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานะปัจจุบันของสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศญี่ปุ่น โดยพิจารณาจากมุมมองทางกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ครอบคลุมถึงกรอบกฎหมายที่มีอยู่ ทศนคติทางสังคม ความท้าทายที่สำคัญ บทบาทของการเคลื่อนไหวทางสังคม และแรงกดดันจากชุมชนนานาชาติ การศึกษานี้จะช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะเฉพาะของการพัฒนาสิทธิมนุษยชนในบริบทของสังคมญี่ปุ่น และสามารถนำมาเปรียบเทียบกับพัฒนาการในประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยที่มีบริบททางสังคมและกฎหมายที่มีความคล้ายคลึงกันในบางประการ

1. กรอบกฎหมายรัฐธรรมนูญและบริบททางประวัติศาสตร์

1.1 รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นและหลักการคุ้มครองสิทธิพื้นฐาน

ที่มาของรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นมาจากการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ คือ เกิดขึ้นหลังจากที่ญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2488 เมื่อสหรัฐอเมริกาภายใต้การนำของนายพลดักลาส แมคอาเธอร์เข้ามากำกับดูแลการปฏิรูปญี่ปุ่นให้เป็นประชาธิปไตย แม้ว่าคณะกรรมการศึกษาปัญหารัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นที่นำโดยนายโจจิ

มัตสึโมโตะ จะได้จัดทำร่างแก้ไขรัฐธรรมนูญขึ้นแล้ว แต่นายพลแมคอาเธอร์เห็นว่าร่างดังกล่าวยังคงมีเนื้อหาอนุรักษ์นิยมและไม่สอดคล้องกับการสร้างระบอบประชาธิปไตย จึงได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญของตนเองที่เรียกว่า “รัฐธรรมนูญฉบับแมคอาเธอร์” ภายหลังจากการเจรจาและการปรับปรุงร่างรัฐธรรมนูญร่วมกัน การจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่จึงสำเร็จขึ้นโดยมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยที่เน้นการแบ่งแยกอำนาจ การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพพื้นฐาน ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ที่ไม่เคยมีในประวัติศาสตร์กฎหมายของญี่ปุ่นมาก่อน (วศิน ยิ้มยิ้ม และนพดล นิมหนู, 2564)

รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล รวมถึงกลุ่มความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะไม่ได้ระบุถึงเรื่องเพศวิถีและอัตลักษณ์ทางเพศไว้อย่างชัดเจน เนื่องด้วยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ร่างขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2490) ในยุคดังกล่าวมิได้มีอภิปรายถกเถียงในประเด็นความหลากหลายทางเพศแต่อย่างใด กล่าวคือ กฎหมายลักษณะครอบครัวของญี่ปุ่นภายหลังแก้ไขใน พ.ศ. 2489 ไม่มีการกำหนดพิเศษ (Minamikata, S., 2015) แต่ในการดำเนินการจดทะเบียนสมรสยังกำหนดให้กรอก “ผู้ที่จะเป็นสามี” (The One Who Will Become The Husband) และ “ชื่อผู้ที่จะเป็นภรรยา” (The Name of The Person Who Will Become The Wife) ทำให้ตีความได้ว่าเป็นการสมรสระหว่างชายและหญิงเท่านั้น (Fogelberg, I., 2023) อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นก็รับรองและคุ้มครองหลักการพื้นฐานเรื่องความเสมอภาคและการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่น้อยไปกว่ารัฐธรรมนูญของประเทศเสรีประชาธิปไตยอื่น ๆ

สำหรับในประเด็นเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นได้มีบทบัญญัติที่สำคัญคุ้มครองไว้ ดังนี้

รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น มาตรา 13 “ประชาชนทุกคนต้องได้รับการเคารพในฐานะปัจเจกบุคคล สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และการแสวงหาความสุขของบุคคลดังกล่าว ต้องเป็นสิ่งที่ได้รับการพิจารณาเป็นอันดับแรกในการตรากฎหมายและในกิจการของรัฐอื่น ๆ เท่าที่จะไม่เป็นการขัดขวางต่อสวัสดิภาพสาธารณะ” (The Constitution of Japan, Article 13) ซึ่งบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นมาตรานี้มีความคล้ายคลึงกับสิทธิในการแสดงออกของตนเองในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา (Upham, F. K., 2020)

รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น มาตรา 14 วรรคหนึ่ง บัญญัติหลักการความเสมอภาคไว้อย่างชัดเจนว่า “ประชาชนทุกคนมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย และจะไม่มี การเลือกปฏิบัติในทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือความสัมพันธ์ทางสังคม ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทางเชื้อชาติ ความเชื่อทางศาสนา เพศ สถานะทางสังคม หรือแหล่งกำเนิด” (The Constitution of Japan, Article 14) บทบัญญัตินี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่สามารถตีความให้ครอบคลุมถึงการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แม้ว่าจะไม่ได้ระบุโดยตรงเกี่ยวกับบรรณนิยมทางเพศหรืออัตลักษณ์ทางเพศก็ตาม

อย่างไรก็ตาม มาตรา 24 วรรคหนึ่งของรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นกลับสร้างความซับซ้อนทางกฎหมาย เนื่องด้วยบทบัญญัติดังกล่าวกำหนดว่า “การแต่งงานจะอยู่บนพื้นฐานของความยินยอมร่วมกันของทั้งสองเพศเท่านั้น และจะต้องได้รับการรักษาไว้โดยความร่วมมือกันในการมีสิทธิเท่าเทียมกันของสามีและภรรยา” (The Constitution of Japan, Article 24) การใช้คำว่า “ทั้งสองเพศ” (both sexes) ในบทบัญญัตินี้กลายเป็นจุดที่มีการตีความที่แตกต่างกันในการพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของการแต่งงานของคู่รักเพศเดียวกัน

1.2 บริบททางประวัติศาสตร์และลักษณะเฉพาะของสังคมญี่ปุ่น

จากที่กล่าวมาในข้อ 1.1 จะเห็นได้ว่า ภายหลังจากจัดระเบียบการปกครองใหม่ภายหลังสงคราม แม้ญี่ปุ่นจะมีการเปลี่ยนรัฐธรรมนูญจากรัฐธรรมนูญเมจิเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยที่มีการรับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลตามคติการปกครองในระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตยตะวันตก แต่บุคคลหลากหลายทางเพศไม่ได้รับการยอมรับว่ามีอยู่ในสังคมญี่ปุ่น กล่าวคือ บุคคลคนเดียวกันที่อาจมีรสนิยมที่มีความหลากหลายทางเพศในญี่ปุ่น จะถูกรับรู้ในหลายสถานะ อาทิ เป็นเพื่อนร่วมงาน เป็นสามี เป็นภรรยา เป็นเพื่อนบ้าน แต่บุคคลเหล่านี้ไม่สามารถแสดงซึ่งรสนิยมทางเพศ (gender) ของตนเองได้ ทำให้สังคมญี่ปุ่นไม่รับรู้ความหลากหลายทางเพศ (Upham, F. K., 2020)

ในบริบทของญี่ปุ่น แม้จะดูเหมือนยอมรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เพราะไม่เคยออกกฎหมายกำหนดให้กิจกรรมทางเพศระหว่างบุคคลเพศเดียวกันมีความผิดอาชญากรรม อีกทั้งญี่ปุ่นยังยอมรับให้มีระบบการรับบุตรบุญธรรมของคู่รักเพศเดียวกันได้ เพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สิน มรดก และการจัดการสิทธิต่าง ๆ ในทางกฎหมายแพ่ง อย่างไรก็ตาม การยอมรับดังกล่าวแฝงไปด้วยอคติและการเลือกปฏิบัติมากมาย กล่าวคือ สังคมญี่ปุ่นสมัยใหม่ถูกหล่อหลอมด้วยบรรทัดฐานยึดผู้ชายเป็นศูนย์กลาง (Male-Centered) มีทัศนคติที่ถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงเป็นรูปแบบเดียวที่ปกติและถูกต้อง (Heterosexist) และยึดติดกับอัตลักษณ์ทางเพศตามกำเนิด (Cis-Genderist Norms) ซึ่งทำให้เกิดการตีตราต่อการแสดงออกทางเพศ เพศวิถี (Expressions of Gender) และความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นไปตามบรรทัดฐาน นอกจากนี้ การยอมรับทางสังคมยังถูกแบ่งแยกอย่างไม่เป็นธรรมตามเพศ ชนชั้น เชื้อชาติ และสัญชาติ ความซับซ้อนเหล่านี้ทำให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในญี่ปุ่นเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสามัญสำนึก (jōshiki) และการตีตราทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นการต่อสู้กับปัญหาทางกฎหมาย กล่าวคือ การไม่มีกฎหมายที่เลือกปฏิบัติไม่ได้หมายความว่าสังคมนั้นจะปราศจากการเลือกปฏิบัติ และการต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมอย่างแท้จริงต้องเผชิญกับอุปสรรคทางสังคมและวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งกว่าเพียงแค่การเปลี่ยนแปลงกฎหมาย (Kawasaki, K., and Würrer, S., 2024)

1.3 การเกิดขึ้นของการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิความหลากหลายทางเพศ

จากที่กล่าวมาในข้อ 1.2 การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในญี่ปุ่นมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากประเทศตะวันตก เนื่องจากพัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสามัญสำนึก (jōshiki) และการตีตราทางสังคม มากกว่าการต่อสู้กับกฎหมายที่เลือกปฏิบัติโดยตรง

บุคคลสำคัญในช่วงแรกของการเคลื่อนไหวนี้ คือ โทโกะ เคน (Tōgō Ken) ซึ่งเป็นนักกิจกรรมที่ทำลายทัศนคติที่ถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงเป็นรูปแบบเดียวที่ปกติและถูกต้อง (Heterosexist) อย่างเปิดเผย โดยได้ลงสมัครรับเลือกตั้งระดับชาติหลายครั้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 (ค.ศ. 1971) ในนาม “โทโกะ เคน คนตุ๊ด” (Tōgō Ken, the Faggot (Okama)) แม้ว่าการลงสมัครของเขาจะมีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นสังคมมากกว่าที่จะตั้งตัวเป็นผู้สมัครทางการเมืองอย่างจริงจัง แต่ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการเคลื่อนไหวทางสังคม (Kawasaki, K., and Würrer, S., 2024)

ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 การปรากฏตัวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเพิ่มขึ้นในวงการภาพยนตร์ รายการโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์เริ่มให้ความสนใจวัฒนธรรมเกย์ในสิ่งที่เรียกว่า “Gay Boom” นิตยสารเกย์ เช่น Badī และ G-men ได้เปิดช่องทางใหม่สำหรับการสร้างชุมชนเกย์และการนำเสนอตัวตนของเกย์

นอกจากนี้ ยังมีการแปลทฤษฎีควีเรียจจากประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษ (Anglophone Queer Theory) เข้ามาใน ญีปุ่น (Anglophone queer theory เป็นกรอบความคิดทางวิชาการที่พัฒนาขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1980 และ ต้นทศวรรษ 1990 โดยนักวิชาการสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ เพื่อท้าทายและวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ต่อระบบบรรทัด ฐานทางเพศและเพศวิถีที่สังคมถือเป็นปกติ โดยเฉพาะระบบ heteronormativity ที่ถือว่าความสัมพันธ์เพศตรง ข้ามเป็นมาตรฐานเดียวที่ถูกต้อง) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดใหม่สำหรับนักเขียน นักวิชาการ และนักกิจกรรมสตรีนิยม และบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (Kawasaka, K., and Würrer, S., 2024)

2. พัฒนาการของสิทธิบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในญี่ปุ่นภายหลัง พ.ศ. 2553

ภายหลังจาก พ.ศ. 2553 (ค.ศ. 2010) สถานการณ์สำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในญี่ปุ่นได้ เติบโตกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างน้อยสามประการ ซึ่งแต่ละประการล้วนมีผลกระทบต่อการพัฒนาทาง กฎหมายและสังคมอย่างมีนัยสำคัญ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เท่านั้น แต่ยังเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายที่จะตามมาในภายหลัง ซึ่งสามารถ แจกแจงได้ดังต่อไปนี้

2.1 การเกิดขึ้นของตลาดบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศและสินค้ารูปแบบใหม่

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการแรก คือ การที่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเริ่มถูกมองในฐานะ ตลาดผู้บริโภคที่มีศักยภาพโดยธุรกิจกระแสหลักของญี่ปุ่น นิตยสารธุรกิจได้ประเมินว่าตลาด LGBTQ+ ในประเทศ มีมูลค่าประมาณ 5.7 ล้านล้านเยนในปี พ.ศ. 2555 (ค.ศ. 2012) ซึ่งเป็นตัวเลขที่สะท้อนถึงพลังทางเศรษฐกิจที่มี นัยสำคัญ (Kawasaka, K., 2024)

ท่ามกลางตลาด LGBTQ+ ที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ธุรกิจกระแสหลักของญี่ปุ่นเริ่มมองว่าการคุ้มครองสิทธิของ บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นประเด็นสำคัญของนโยบายองค์กรและกลยุทธ์การตลาดของตน องค์กร อย่าง Work With Pride ได้เข้ามาทำหน้าที่ประเมินนโยบายองค์กรที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีความหลากหลายทาง เพศ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการรวมกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสถานที่ทำงาน นอกจากนี้ ธุรกิจ กระแสหลักยังกลายเป็นแหล่งสนับสนุนทางการเงินใหม่สำหรับการเคลื่อนไหวของบุคคลที่มีความหลากหลายทาง เพศ ซึ่งในอดีตเคยพึ่งพาธุรกิจเกย์ อาทิ บาร์และคลับเป็นหลัก การเปลี่ยนแปลงนี้แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของ ฐานการสนับสนุนจากภาคเอกชนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม (Kawasaka, K., and Würrer, S., 2024) อย่างไรก็ตาม การตลาดของการรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหวของบุคคลที่มีความหลากหลาย ทางเพศได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการและนักกิจกรรมว่าเป็นการลดทอนประเด็นการคุ้มครองสิทธิ มนุษยชนให้เหลือเพียงเรื่องของผลกำไรทางธุรกิจ ซึ่งอาจทำให้สูญเสียแก่นแท้ของการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมทาง สังคม (Kawasaka, K., 2024)

2.2 การขยายตัวของกิจกรรมของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศสู่ภูมิภาค

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการที่สอง คือ การขยายตัวของการเคลื่อนไหวและการยอมรับทางการเมือง ของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศจากมหานครใหญ่ ๆ ได้แก่ โตเกียวและโอซากา ไปสู่พื้นที่ภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ กล่าวคือ ปัจจุบันมีงาน Pride และเทศกาลภาพยนตร์บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศจัดขึ้นทั่วเกาะ หลักทั้งห้าของญี่ปุ่น โดยมีรากฐานและศูนย์กลางอยู่ที่ชุมชนท้องถิ่น การขยายตัวนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจาก

แสดงให้เห็นว่าประเด็นเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ใช่เพียงประเด็นของคนเมืองใหญ่เท่านั้น แต่เป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมญี่ปุ่นในภาพรวม (Kawasaki, K., and Würrer, S., 2024)

การกระจายตัวของการเคลื่อนไหวสู่ภูมิภาคนี้ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายของรัฐบาลท้องถิ่น ซึ่งจะกล่าวถึงในส่วนต่อไป

2.3 การผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย (จากการต่อสู้ทางสังคมสู่การต่อสู้ทางกฎหมาย)

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดและมีนัยสำคัญทางกฎหมายมากที่สุด คือ การเปลี่ยนแปลงจุดประสงค์ของการเคลื่อนไหวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ จากการต่อสู้กับบรรทัดฐานทางเพศตรงข้ามและอัตลักษณ์ทางเพศโดยกำเนิดของสังคมญี่ปุ่น ไปสู่การสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดตั้งการแต่งงานของคู่รักเพศเดียวกันและกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติได้กลายเป็นเป้าหมายหลักของการเคลื่อนไหว นักกิจกรรมการแต่งงานของคู่รักเพศเดียวกันไม่เพียงแต่ดำเนินการทางการเมืองในรัฐสภาเท่านั้น แต่ตั้งแต่ พ.ศ. 2562 (ค.ศ. 2019) ยังได้เริ่มนำคดีเกี่ยวกับการไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญของการขาดการรับรองการแต่งงานของคู่รักเพศเดียวกันขึ้นสู่ศาลในเมืองต่าง ๆ ได้แก่ ซัปโปโร โตเกียว นาโงย่า โอซาก้า และฟูกุโอกะ (Kawasaki, K., and Würrer, S., 2024)

ศาลแขวงซัปโปโรได้มีคำพิพากษา เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2564 (ค.ศ. 2021) ว่า การปฏิเสธคู่รักเพศเดียวกันไม่ให้แต่งงานนั้น ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นก้าวสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคำตีความทางกฎหมายรัฐธรรมนูญในประเทศญี่ปุ่น คำพิพากษานี้มีนัยสำคัญทางกฎหมายอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่ศาลในญี่ปุ่นได้ตีความมาตรา 14 และมาตรา 24 ของรัฐธรรมนูญในลักษณะที่ให้การคุ้มครองสิทธิของคู่รักเพศเดียวกัน แม้ว่าคำพิพากษาของศาลซัปโปโรไม่มีผลผูกพันต่อศาลอื่น แต่ก็อาจเป็นบรรทัดฐานทางกฎหมายที่สำคัญที่อาจส่งผลต่อคำวินิจฉัยในศาลอื่น ๆ ในอนาคต (Khor, D., & Kamano, S., 2024)

2.4 การเพิ่มขึ้นของวัฒนธรรมที่สะท้อนความหลากหลายทางเพศ

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายและเศรษฐกิจแล้ว บุคคลและประเด็นของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศยังได้รับการมองเห็นมากขึ้นในวัฒนธรรมสมัยนิยมอีกครั้ง ดังจะเห็นได้จากแฟรนไชส์โทรทัศน์และภาพยนตร์ *Ossanzu Rabu* (Ossan's Love) ในปี พ.ศ. 2559 และ 2561 หรือการดัดแปลงซีรีส์มังงะ *BL Kinō nani tabeta?* (What Did You Eat Yesterday?) ซึ่งมีต้นฉบับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 แต่ถูกนำมาดัดแปลงเป็นซีรีส์โทรทัศน์ในปี พ.ศ. 2562 และซีรีส์เว็บมังงะเลสเบี้ยน *Tsukuritai Onna to Tabetai Onna* (She Loves to Cook, and She Loves to Eat) ในปี พ.ศ. 2565 อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาพยนตร์และโทรทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในช่วงทศวรรษ 2010 จะนำเสนอภาพลักษณ์ที่หลากหลายขึ้นของรสนิยมทางเพศและการแสดงออกทางเพศที่ไม่เป็นไปตามบรรทัดฐาน แต่แนวโน้มยังคงเน้นไปที่เกย์ชายเป็นหลัก ซึ่งสะท้อนถึงความไม่สมดุลในการนำเสนอความหลากหลายของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (Kawasaki, K., and Würrer, S., 2024)

3. ความท้าทายและอุปสรรคต่อสิทธิบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

การเพิ่มขึ้นของบทบาทในสังคมของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่ปรากฏในการอภิปรายทางการเมืองและสื่อกระแสหลักของญี่ปุ่นก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านที่มีลักษณะเฉพาะและซับซ้อน (Kawasaki, K.,

and Würrer, S., 2024) ซึ่งแตกต่างจากปฏิกริยาต่อต้านแนวคิดเพศที่ไม่จำกัดในช่วงปลายทศวรรษ 1990 และต้นทศวรรษ 2000 ที่ผ่านมา

3.1 ปฏิกริยาต่อต้านจากกลุ่มอนุรักษ์นิยมและการเมืองเรื่องครอบครัว

ปฏิกริยาต่อต้านในช่วงปัจจุบันมุ่งเป้าไปที่บุคคลและกิจกรรมของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นหลัก โดยถูกตีความจากกลุ่มอนุรักษ์นิยมทางสังคมและกลุ่มขวาจัดทางศาสนาว่า เป็นภัยคุกคามต่อค่านิยมครอบครัวดั้งเดิม การต่อต้านนี้มีรากฐานมาจากความกังวลเรื่องการรักษาโครงสร้างครอบครัวแบบทัศนคติที่ถือว่าการสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงเป็นรูปแบบเดียวที่ปกติและถูกต้อง (Heterosexist) ที่เป็นสถาบันหลักของสังคมญี่ปุ่น ตัวอย่างที่โด่งดังที่สุดและสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของการต่อต้านนี้ คือ บทความของสุกิตะ มิโอะ (Sugita Mio) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคเสรีประชาธิปไตย (LDP) ซึ่งได้เขียนบทความแย้งว่าคู่รักที่มีความหลากหลายทางเพศนั้นไม่สามารถผลิตบุตรได้ (Unproductive) และด้วยเหตุนี้ โครงการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศจึงไม่คู่ควรกับการใช้เงินภาษีของ (Kawasaki, K., 2024)

การโต้แย้งของสุกิตะ มิโอะ นี้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญทางสังคมเกี่ยวกับอัตราการเกิดต่ำและปัญหาสังคมผู้สูงอายุของญี่ปุ่นเป็นเครื่องมือทางการเมือง เพื่อระดมการสนับสนุนต่อต้านการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แม้ว่าความพยายามนี้จะล้มเหลวในการสร้างการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง แต่แนวคิดที่ว่าบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศคุกคามระเบียบทางสังคมเนื่องจากพวกเขาไม่สร้างครอบครัวแบบดั้งเดิมยังคงครอบงำจินตนาการทางการเมืองของพรรคเสรีประชาธิปไตยที่ปกครองประเทศอยู่ในปัจจุบัน (Kawasaki, K., and Würrer, S., 2024)

3.2 ท่าทีของรัฐบาลและความไม่แน่นอนทางนโยบาย

ท่าทีของรัฐบาลญี่ปุ่นต่อประเด็นสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศยังคงมีลักษณะไม่แน่นอนและระมัดระวังอย่างมาก นายกรัฐมนตรี คิชิดะ ฟุมิโอะ (Kishida Fumio) เคยใช้ถ้อยคำที่คล้ายคลึงกับของสุกิตะ มิโอะในรัฐสภาเมื่อปี พ.ศ. 2566 (ค.ศ. 2023) โดยกล่าวว่าทำให้การแต่งงานของคู่รักเพศเดียวกันเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมายเป็นประเด็นที่ต้องใช้ความระมัดระวังอย่างยิ่ง (Extreme Caution) เนื่องจากจะเปลี่ยนแปลงสังคมญี่ปุ่นและค่านิยมของผู้คนอย่างรุนแรง ท่าทีของรัฐบาลนี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมดุลระหว่างการสนับสนุนจากประชาชนที่เพิ่มขึ้นกับความต้านทานจากกลุ่มการเมืองที่มีอำนาจ ซึ่งสร้างความไม่แน่นอนทางกฎหมายและนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาสิทธิในระดับชาติ (Kawasaki, K., and Würrer, S., 2024)

3.3 การเปลี่ยนแปลงจากการต่อต้านคนรักเพศเดียวกัน (Homophobia) ไปสู่การต่อต้านบุคคลข้ามเพศ (Transphobia)

เนื่องจากสาธารณชนสนับสนุนการทำให้การแต่งงานของคู่รักเพศเดียวกันเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมายมากขึ้น การอภิปรายต่อต้านบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในช่วงปลายทศวรรษ 2010 จึงเปลี่ยนจากการต่อต้านคนรักเพศเดียวกัน (Homophobia) ไปสู่การต่อต้านบุคคลข้ามเพศ (Transphobia) ซึ่งสะท้อนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลกที่กลุ่มอนุรักษ์นิยมทางสังคมและนักการเมืองฝ่ายขวาทางศาสนาได้ร่วมมือกับนักสตรีนิยมกระแสหลักบางกลุ่มในนามของการปกป้องสิทธิและความปลอดภัยของผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์ทางเพศตรงกับเพศกำเนิด (Cisgender Women) (Khor, D., & Kamano, S., 2024)

กลุ่มเหล่านี้ได้พุ่งเป้าไปที่บุคคลทรานส์ โดยเฉพาะผู้หญิงทรานส์ โดยมองว่าพวกเธอเป็นผู้แย่งชิงพื้นที่ของผู้หญิงและเป็นภัยคุกคามที่อาจเกิดขึ้นต่อความปลอดภัยของผู้หญิง การเปลี่ยนแปลงของเป้าหมายการต่อต้านนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ปรับตัวได้ของการต่อต้านทางสังคม และความจำเป็นในการทำความเข้าใจความซับซ้อนของความเหลื่อมล้ำและการเลือกปฏิบัติที่บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญ

3.4 ปัญหาการใช้คำศัพท์และการลดทอนความซับซ้อน

การเพิ่มขึ้นของการมองเห็นประเด็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศยังทำให้คำว่า “LGBT หรือ LGBTQ+” กลายเป็นคำที่ถูกใช้อย่างกว้างขวางในสื่อกระแสหลักของญี่ปุ่น ซึ่งแม้จะช่วยให้การพูดถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นเรื่องง่ายขึ้น แต่กลับไม่ได้ช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้น การใช้คำว่า “LGBT หรือ LGBTQ+” อย่างไม่ใส่ใจในรายละเอียดหลีกเลี่ยงการแยกแยะระหว่างบุคคลแต่ละกลุ่มตลอดจนการต่อสู้และความต้องการที่แตกต่างกันของแต่ละตัวอักษรที่คำนี้เป็นตัวแทน ปัญหานี้ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อคำว่า “tayōsei” (ความหลากหลาย) มักถูกนำไปใช้ในลักษณะ “Pink Washing” ซึ่ง หมายถึง การที่องค์กร หน่วยงาน รัฐบาล หรือบริษัทต่าง ๆ ใช้การแสดงออกถึงการสนับสนุนสิทธิของกลุ่ม LGBTQ+ เป็นเครื่องมือในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี หรือเพื่อหลีกเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์ แต่ในความเป็นจริงกลับไม่ได้ดำเนินการใด ๆ ที่เป็นรูปธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียมหรือการเลือกปฏิบัติที่กลุ่มคนเหล่านี้เผชิญอยู่ในบริบทของประเทศญี่ปุ่น การใช้คำว่า “tayōsei” (ความหลากหลาย) กลายเป็นตัวอย่างของ Pink Washing ที่ชัดเจนเนื่องจากมักถูกนำมาใช้ในโครงการทางการเมืองและธุรกิจที่ต้องการแสดงให้เห็นว่าตนสนับสนุนการรวมกลุ่มของชนกลุ่มน้อยทางเพศ แต่ปราศจากมาตรการที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขความเหลื่อมล้ำที่แท้จริง กล่าวคือ บริษัทที่ติดธงสีรุ้งในเดือน Pride แต่กลับไม่มีนโยบายคุ้มครองพนักงานที่เป็น LGBTQ+ จากการเลือกปฏิบัติในองค์กรตนเอง หรือการที่รัฐบาลที่ออกแถลงการณ์สนับสนุนความหลากหลายทางเพศ แต่ไม่ผลักดันให้เกิดกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติอย่างจริงจัง ปรากฏการณ์ Pink Washing นี้มีอันตราย เพราะเป็นการสร้างภาพลวงตาให้สังคมคิดว่าปัญหาได้รับการแก้ไขแล้ว ในขณะที่ความเป็นจริงแล้วกลุ่มคนเหล่านี้ยังคงต้องเผชิญกับอุปสรรคและการเลือกปฏิบัติในชีวิตประจำวันต่อไปโครงการทางการเมืองและธุรกิจที่ส่งสัญญาณการรวมกลุ่มชนกลุ่มน้อยทางเพศอย่างผิวเผิน แต่ขาดมาตรการที่เป็นรูปธรรมเพื่อแก้ไขความไม่เท่าเทียม (Kawasaka, K., and Würrer, S., 2024)

3.5 ข้อจำกัดทางกฎหมายของการส่งเสริมความเข้าใจในประเด็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

หากพิจารณาจากความและผลของคำพิพากษาของศาลยุติธรรมในญี่ปุ่น จะพบว่า นอกจากศาลแขวงซัปโปโรที่กล่าวไปก่อนหน้านี้แล้ว ยังปรากฏว่าศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์อีกหลายแห่งในญี่ปุ่นได้มีคำพิพากษาว่า การห้ามแต่งงานระหว่างเพศเดียวกันขัดต่อหลักความเสมอภาคตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ มาตรา 14 เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2568 ศาลจังหวัดนาโงยาได้มีคำพิพากษาว่าการห้ามแต่งงานเพศเดียวกันเป็นการเลือกปฏิบัติต่อความหลากหลายทางเพศ ซึ่งกฎหมายหลักที่ถูกโต้แย้งต่อศาล ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมความเข้าใจเรื่อง LGBT (the LGBT Understanding Promotion Act) มาตรา 731-737 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (the Civil Code) และพระราชบัญญัติทะเบียนครอบครัว (the Family Register Act) โดยเฉพาะมาตรา 6 ของพระราชบัญญัติทะเบียนครอบครัวที่ระบุว่า ทะเบียนครอบครัวจะถูกสร้างขึ้นสำหรับหน่วยที่ประกอบด้วยสามีและภรรยา และบุตรของพวกเขา...” ทำให้ระบบ Koseki (ทะเบียนครอบครัว) มีสิทธิทางกฎหมายจำกัดเฉพาะคู่

แต่งงานต่างเพศ พระราชบัญญัติส่งเสริมความเข้าใจเรื่อง LGBT ที่ผ่านใน พ.ศ. 2566 ถือเป็นนโยบายระดับชาติเดียวเกี่ยวกับสิทธิ LGBTQ+ แต่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นเพียงสัญลักษณ์และไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นเพียงการขอร้องให้สถาบันต่างๆ ทำงานประชาสัมพันธ์สำหรับกลุ่ม LGBTQ+ แทนการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม ขณะที่พรรค LDP ยังคงมีจุดยืนอนุรักษ์นิยมเกี่ยวกับค่านิยมครอบครัวแบบดั้งเดิม และอดีตนายกรัฐมนตรีหลายคนแย้งว่ารัฐธรรมนูญไม่ได้ "คาดการณ์" หรือ "สมมติ" ถึงความเป็นไปได้ของการแต่งงานเพศเดียวกัน หากศาลฎีกาพิพากษาว่า การห้ามแต่งงานเพศเดียวกันขัดรัฐธรรมนูญ รัฐสภาจะต้องแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจจำเป็นต้องแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 24 ที่ต้องการเสียงข้างมาก 2 ใน 3 จากทั้งสองสภาและการลงประชามติ อย่างไรก็ตาม การเมืองญี่ปุ่นปัจจุบันมีความแตกแยก โดยฝ่ายค้านมีที่นั่งเหนือกว่าในสภาผู้แทนราษฎร แต่ไม่ใช่ทุกพรรคฝ่ายค้านที่สนับสนุนการแต่งงานเพศเดียวกัน ทำให้การหาฉันทมติเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบ Koseki ที่มีมายาวนานเป็นเรื่องยากในสภาพการณ์ปัจจุบัน (Lewellen, M. R., 2025)

3.6 การขาดแคลนกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติที่ครอบคลุม

ญี่ปุ่นไม่มีกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติที่ครอบคลุมสำหรับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งแตกต่างจากประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศที่มีกฎหมายดังกล่าวมาเป็นเวลานาน การขาดแคลนกฎหมายคุ้มครองนี้หมายความว่าบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศยังคงเผชิญกับการเลือกปฏิบัติในด้านต่าง ๆ อาทิ การจ้างงาน การศึกษา การบริการสาธารณะ และการเข้าถึงบริการต่าง ๆ โดยไม่มีกลไกทางกฎหมายที่เพียงพอในการแก้ไขปัญหา (Taniguchi, H. , 2024)

ข้อจำกัดนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงบทบาทของรัฐในการคุ้มครองสิทธิพื้นฐานของประชาชนตามหลักการรัฐธรรมนูญ การที่รัฐยังไม่ได้ออกกฎหมายที่ให้การคุ้มครองอย่างเพียงพอสามารถมองได้ว่าเป็นการละเลยต่อหน้าที่ในการรับรองและคุ้มครองสิทธิความเท่าเทียมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 14 ของรัฐธรรมนูญ

4. ความเปราะบางของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

การศึกษาประสบการณ์ของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในภาวะภัยพิบัติเป็นมิติที่มีความสำคัญเฉพาะตัวในบริบทของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศที่ต้องเผชิญกับภัยพิบัติธรรมชาติอย่างสม่ำเสมอ การวิเคราะห์ประสบการณ์เหล่านี้เผยให้เห็นถึงความเปราะบางและความเครียดที่บุคคลกลุ่มนี้ต้องเผชิญอันเนื่องมาจากการขาดสิทธิทางกฎหมายและการยอมรับทางสังคมในยามวิกฤต ความท้าทายเหล่านี้ไม่ใช่ประเด็นใหม่ที่เกิดขึ้นเฉพาะในช่วงภัยพิบัติ แต่เป็นความต่อเนื่องและการทวีความรุนแรงของอุปสรรคที่พวกเขาเผชิญในชีวิตประจำวันสามารถกล่าวได้ดังนี้

4.1 ปัญหาการระบุตัวตนและความเป็นส่วนตัว

ความท้าทายแรกและพื้นฐานที่สุดที่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญในภาวะภัยพิบัติ คือ ปัญหาการระบุตัวตนในระบบราชการและเอกสารทางการ แบบฟอร์มรายชื่อผู้ประสบภัยมักกำหนดให้ระบุเพศแบบตายตัวเป็นชายหรือหญิงเท่านั้น ซึ่งทำให้เกิดความกังวลเรื่องความเป็นส่วนตัวและการเปิดเผยตัวตนโดยไม่สมัครใจสำหรับบุคคลข้ามเพศ (transgender) และบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศที่ไม่สอดคล้องกับเพศที่ระบุในเอกสารทางการ (Yamashita, A., 2024)

ปัญหานี้มีนัยสำคัญทางกฎหมายและสังคมอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากการบังคับให้เลือกเพศที่ไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตนเองอาจถือเป็นการละเมิดสิทธิในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิในความเป็นส่วนตัว ซึ่งเป็นสิทธิพื้นฐานที่ได้รับการคุ้มครองโดยหลักการรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังสร้างอุปสรรคในการเข้าถึงความช่วยเหลือและบริการสาธารณะที่จำเป็นต่อการอยู่รอด

4.2 ปัญหาการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน

ความท้าทายที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเข้าถึงห้องน้ำและห้องอาบน้ำในศูนย์พักพิง บุคคลข้ามเพศและผู้ที่มีการแสดงออกทางเพศที่ไม่สอดคล้องกับเพศกำเนิดมักรู้สึกไม่ปลอดภัย หรือถูกปฏิเสธในการใช้ห้องน้ำสาธารณะในศูนย์พักพิง การจัดแบ่งห้องน้ำและห้องอาบน้ำตามเพศแบบดั้งเดิมไม่เพียงแต่สร้างความลำบากทางกายภาพ แต่ยังก่อให้เกิดความเครียดทางจิตใจและความรู้สึกถูกกีดกันจากชุมชน (Yamashita, A., 2024)

ปัญหานี้สะท้อนให้เห็นถึงการขาดแคลนการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะที่คำนึงถึงความหลากหลาย และความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางที่ครอบคลุมและเป็นธรรมสำหรับทุกคนในสถานการณ์ฉุกเฉิน

4.3 ปัญหาความเป็นส่วนตัวและการอยู่ร่วมกัน

การขาดพื้นที่ส่วนตัวในศูนย์พักพิงเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอย่างรุนแรง บุคคลกลุ่มนี้มักรู้สึกว่าคุณค่าความเป็นส่วนตัวและอาจต้องเผชิญกับการเลือกปฏิบัติหรือการคุกคามจากผู้อยู่ร่วมศูนย์พักพิงคนอื่น ๆ ผลที่ตามมา คือ บางรายเลือกที่จะไม่เข้าศูนย์พักพิงแม้ว่าจะมีความจำเป็นต่อความปลอดภัยและการอยู่รอด (Yamashita, A., 2024)

การตัดสินใจหลีกเลี่ยงศูนย์พักพิงนี้แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของระบบคุ้มครองสาธารณะในการให้บริการที่เท่าเทียมและปลอดภัยแก่ประชาชนทุกกลุ่ม ซึ่งขัดต่อหลักการความเท่าเทียมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

4.4 ปัญหาการยอมรับความสัมพันธ์และสิทธิของคู่ครอง

คู่รักเพศเดียวกันมักเผชิญกับการปฏิเสธการเข้าถึงที่พักชั่วคราวและการสนับสนุนด้านที่อยู่อาศัยในสถานะครอบครัว เนื่องจากความสัมพันธ์ของพวกเขาไม่ได้รับการรับรองทางกฎหมาย ปัญหานี้ไม่เพียงแต่สร้างความไม่สะดวกในการเข้าถึงบริการ แต่ยังส่งผลกระทบต่อตัดสินใจที่สำคัญในสถานการณ์ฉุกเฉิน เช่น การให้ข้อมูลทางการแพทย์ การเยี่ยมผู้ป่วย หรือการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล

การขาดการรับรองทางกฎหมายของความสัมพันธ์คู่รักเพศเดียวกันในภาวะภัยพิบัตินี้เผยให้เห็นถึงความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการปฏิรูปกฎหมายครอบครัวเพื่อให้การคุ้มครองที่เท่าเทียมกัน

4.5 ปัญหาการเข้าถึงการรักษาพยาบาลและยาที่จำเป็น

การเข้าถึงยาที่จำเป็นเป็นอีกหนึ่งความท้าทายที่สำคัญ โดยเฉพาะสำหรับบุคคลทรานส์เจนเดอร์ที่ต้องการฮอร์โมนบำบัด หรือบุคคลที่ติดเชื้อเอชไอวีที่ต้องการยาต้านไวรัส การขัดขวางการเข้าถึงยาเหล่านี้ในภาวะภัยพิบัติไม่เพียงแต่ส่งผลต่อสุขภาพทางกายภาพ แต่ยังอาจเป็นอันตรายถึงชีวิต (Yamashita, A., 2024)

ปัญหานี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการวางแผนการดูแลสุขภาพในภาวะฉุกเฉินที่คำนึงถึงความต้องการเฉพาะของกลุ่มประชากรที่หลากหลาย และการรับรองสิทธิในการเข้าถึงการรักษาพยาบาลที่เหมาะสมสำหรับทุกคน

4.6 การกีดกันและการไม่รวมกลุ่มในชุมชน

ศูนย์พักพิงที่ไม่เปิดรับหรือไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศอาจทำให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศถูกกีดกันออกไปแม้จะไม่ได้มีเจตนาโดยตรงก็ตาม การกีดกันนี้อาจเกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ เช่น การไม่ได้รับการยอมรับในกิจกรรมกลุ่ม การถูกมองด้วยสายตาแปลกๆ หรือการถูกปฏิเสธการช่วยเหลือ (Yamashita, A., 2024)

การไม่รวมกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ทางจิตใจ แต่ยังสามารถส่งผลต่อการเข้าถึงข้อมูลสำคัญและความช่วยเหลือที่จำเป็นสำหรับการอยู่รอดและการฟื้นฟู

4.7 ความซับซ้อนของอัตลักษณ์ที่ซ้อนทับกัน

ความเปราะบางของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอาจเพิ่มขึ้นเมื่ออัตลักษณ์ของพวกเขาซ้อนทับกับปัจจัยความเสี่ยงอื่นๆ เช่น ความพิการ ภัย เชื้อชาติ หรือสถานะทางเศรษฐกิจ แนวคิดเรื่องความซ้อนทับของอัตลักษณ์ (Intersectionality) นี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจว่าบุคคลบางกลุ่มอาจเผชิญกับความเปราะบางที่ซับซ้อนและหลายชั้น ตัวอย่างเช่น บุคคลข้ามเพศที่มีความพิการอาจเผชิญกับความท้าทายที่เพิ่มขึ้นในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม หรือผู้สูงอายุที่มีความหลากหลายทางเพศอาจต้องเผชิญกับการเลือกปฏิบัติที่รุนแรงขึ้นเนื่องจากทัศนคติดั้งเดิมของคนในรุ่นเดียวกัน (Yamashita, A., 2024)

4.8 ความยืดหยุ่นและการสนับสนุนภายในชุมชน

แม้จะมีความท้าทายมากมาย แต่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศและสมาชิกในชุมชนของพวกเขากลับแสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและพลังในการรับมือกับสถานการณ์ที่ยากลำบาก พวกเขาไม่เพียงแต่ดูแลตัวเองและสมาชิกในชุมชนเท่านั้น แต่ยังขยายการช่วยเหลือไปยังผู้อื่นในยามวิกฤต ตัวอย่างที่น่าสนใจ คือ บาร์เกย์บางแห่งที่เปิดพื้นที่ให้ทุกคนที่ต้องการความช่วยเหลือ รวมถึงผู้ที่ต้องการใช้ห้องน้ำอย่างปลอดภัย การกระทำเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและการสร้างพื้นที่ปลอดภัยที่ไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (Yamashita, A., 2024)

ประสบการณ์เหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจและแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและครอบคลุมมากขึ้น แม้ว่าจะยังคงต้องเผชิญกับอุปสรรคทางกฎหมายและสังคมที่สำคัญก็ตาม

5. กรอบกฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

สำหรับประเทศไทยเป็นที่ทราบกันดีว่ามีฐานรากทางรัฐธรรมนูญและบริบททางสังคมที่แข็งแกร่งในการยอมรับและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มีบทบัญญัติสำคัญที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองประเด็นนี้ ดังนี้

5.1 หลักการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ

มาตรา 4 วรรคหนึ่งแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” ซึ่งเป็นการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลไว้อย่างชัดเจน ประกอบกับมาตรา 27 วรรคหนึ่ง ที่บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน” และวรรคสาม บัญญัติว่า “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ

ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้” ซึ่งเป็นการคุ้มครองมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม แต่หากเป็นการเลือกปฏิบัติหรือปฏิบัติที่แตกต่างกันเพื่อคุ้มครองบุคคลที่ด้อยกว่าในทางสังคมย่อมสามารถที่จะดำเนินการได้ แต่หากเป็นกรณีที่ต้องคุ้มครองรัฐเคยปฏิบัติต่อบุคคลคนหนึ่งโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมาก่อน ต่อมาบุคคลอื่นจะเรียกร้องให้องค์กรของรัฐปฏิบัติไม่ชอบด้วยกฎหมายต่อตนเองเหมือนกับบุคคลก่อนมิได้ กล่าวคือ การเรียกร้องความเสมอภาคนั้น บุคคลจะเรียกร้องได้ เฉพาะการกระทำที่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญและกฎหมายเท่านั้น (วรพจน์ วิศวตพิชญ์, 2565)

เมื่อเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญไทยมีความยืดหยุ่นในการตีความมากกว่าในหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก รัฐธรรมนูญไทย มาตรา 27 วรรคสาม มีถ้อยคำว่า “หรือเหตุอื่นใด” ต่อท้ายรายการของเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติที่ห้ามไว้ ซึ่งเปิดช่องให้การตีความขยายไปครอบคลุมถึงการเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งอัตลักษณ์ทางเพศหรือรสนิยมทางเพศได้ ในขณะที่รัฐธรรมนูญญี่ปุ่น มาตรา 14 ไม่มีถ้อยคำลักษณะนี้ ประการที่สอง คำว่า “性別” (Seibetsu) ในรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นถูกตีความโดยทางราชการและศาลในแนวทางทวิลักษณ์ทางชีววิทยา (Binary Biological Sex) ที่เชื่อมโยงกับระบบทะเบียนครอบครัว (Koseki) อย่างเคร่งครัด ประกอบกับรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น มาตรา 24 วรรค 1 ที่ใช้ถ้อยคำว่า “ความยินยอมของทั้งสองเพศ” (両性の合意) ในบริบทของการสมรส ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นตีความว่าหมายถึงชายและหญิงเท่านั้น แม้จะมีนักวิชาการและศาลบางคดีโต้แย้งว่า บทบัญญัติมาตรา 24 นี้มิได้มีเจตนาห้ามการสมรสเพศเดียวกันก็ตาม ทำให้การขยายความคุ้มครองไปยังบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศทำได้ยากกว่าในประเทศไทย

5.2 พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 (กฎหมายสมรสเท่าเทียม)

พระราชบัญญัติฉบับนี้ถือเป็นพัฒนาการที่สำคัญยิ่งในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยมีสาระสำคัญ ได้แก่ การแก้ไขถ้อยคำจาก “ชาย” และ “หญิง” เป็น “บุคคล” หรือ “ผู้หมั้นและผู้รับหมั้น” และจาก “สามีภรรยา” เป็น “คู่สมรส” ทำให้บุคคลทุกเพศสามารถหมั้นและสมรสกันได้ตามกฎหมาย และมีสิทธิหน้าที่ทางครอบครัวเท่าเทียมกับคู่สมรสชายหญิง

เมื่อเปรียบเทียบกับญี่ปุ่น ประเทศไทยมีความก้าวหน้ากว่าอย่างชัดเจน เป็นที่สังเกตได้ว่าญี่ปุ่นยังคงเป็นประเทศเดียวในกลุ่ม G7 ที่ไม่รับรองการสมรสของคู่รักเพศเดียวกันในระดับประเทศ

5.3 ข้อจำกัดและความท้าทายในกฎหมายไทย

แม้ประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าอย่างมากจากการตรากฎหมายสมรสเท่าเทียม แต่ยังคงมีช่องว่างทางกฎหมายและความท้าทายในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอย่างครอบคลุม ดังนี้

ประการแรก พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 แม้จะเป็นกฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติที่ครอบคลุมรสนิยมทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ แต่มีข้อยกเว้นสำหรับ “หลักการทางศาสนา” และ “ความมั่นคงของรัฐ” ซึ่งอาจถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลในการจำกัดสิทธิในบางบริบท อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ทราบถึงการมีอยู่ของกฎหมายดังกล่าว

ประการที่สอง แม้กฎหมายสมรสเท่าเทียมจะทำให้คู่สมรสเพศเดียวกันได้รับสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกันได้ แต่ยังไม่มีการแก้ไขพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ พ.ศ. 2558 ให้ครอบคลุมคู่สมรสเพศเดียวกัน ทำให้คู่สมรส LGBTQ+ ยังไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ (Assisted Reproductive Technology) และการตั้งครรภ์แทน (Surrogacy) ได้ตามกฎหมาย

ประการที่สาม ในด้านการศึกษา แม้กระทรวงศึกษาธิการจะกำหนดให้สถานศึกษาทุกแห่งจัดการเรียนการสอนเรื่องเพศวิถีศึกษาอย่างรอบด้านตั้งแต่ พ.ศ. 2559 แต่ในทางปฏิบัติยังพบว่าตำราเรียนบางเล่มยังมีเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมเกี่ยวกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ และนักเรียนที่มีความหลากหลายทางเพศยังเผชิญกับการกลั่นแกล้งและการเลือกปฏิบัติในสถานศึกษา

ช่องว่างเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า แม้ประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แต่ยังคงมีความจำเป็นต้องพัฒนากรอบกฎหมายและการบังคับใช้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิเป็นไปอย่างครอบคลุมและมีประสิทธิผลในทางปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนไม่เห็นพ้องด้วยกับแนวคิดที่ต้องการให้ประเทศไทยมีกฎหมายรับรองอัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Recognition Law) ที่เปิดโอกาสให้บุคคลข้ามเพศสามารถเปลี่ยนคำนำหน้านามและเพศในเอกสารราชการได้ เนื่องจากในทางกฎหมายมหาชน การอนุญาตให้เปลี่ยนแปลงคำนำหน้านามและเพศทางกฎหมายให้ผิดไปจากเพศโดยกำเนิด ผู้เขียนเห็นว่าเป็นแนวคิดที่คลาดเคลื่อนทางนิติศาสตร์และขัดต่อหลักความสงบเรียบร้อยของประชาชนอย่างร้ายแรง เนื่องด้วย “สถานะของบุคคล” เป็นนิติฐานะที่รัฐต้องควบคุมบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ทางชีวภาพ เพื่อรักษาความมั่นคงแห่งนิติฐานะ มิใช่สิ่งที่ปัจเจกชนจะกำหนดนิยามได้ตามอำเภอใจ ดังนั้น การกล่าวอ้างหลัก “ความเสมอภาค” ตามรัฐธรรมนูญในกรณีนี้จึงเป็นการตีความที่เกินขอบเขต เพราะความเสมอภาคย่อมหมายถึงการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน แต่หาใช้สิทธิในการบิดเบือนข้อเท็จจริงทางทะเบียนราษฎรที่จะนำมาซึ่งความสับสนในการบังคับใช้กฎหมายและการใช้ชีวิตร่วมกันของสังคมโดยรวม

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเปรียบเทียบประสบการณ์ของประเทศญี่ปุ่นในการพัฒนาสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศให้บทเรียนที่มีคุณค่าอย่างยิ่งแก่ประเทศไทย แม้ว่าบริบททางสังคมและกฎหมายของทั้งสองประเทศจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่ก็ปรากฏข้อท้าทายร่วมกันในการสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิกับการรักษาความเป็นธรรมต่อประชาชนทุกกลุ่ม

จากการศึกษาของญี่ปุ่น เราได้เห็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจคือ ความขัดแย้งระหว่างการยอมรับทางสังคมที่เพิ่มขึ้นกับความล่าช้าในการปฏิรูปกฎหมาย ในขณะที่ประเทศไทยกลับมีสถานการณ์ที่แตกต่างออกไป โดยมีการยอมรับความหลากหลายทางเพศมากกว่าญี่ปุ่นทั้งในระดับรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และสังคม อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าทางสังคมนี้ต้องมาพร้อมกับความรอบคอบในการออกแบบกฎหมายเพื่อไม่ให้เกิดการใช้สิทธิเกินขอบเขตที่เหมาะสม

ประเทศไทยมีฐานรากทางรัฐธรรมนูญที่แข็งแกร่งในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 ได้บัญญัติหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลไว้อย่างชัดเจน ประกอบกับมาตรา 27 ที่บัญญัติหลักการ

ไม่เลือกปฏิบัติที่ครอบคลุม ซึ่งรวมถึงการเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งเพศ นอกจากนี้ มาตรา 28 ยังคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย ซึ่งสามารถตีความให้ครอบคลุมถึงสิทธิในการแสดงออกทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศได้ แม้ในประเทศไทยปัจจุบันจะมีการแก้ไขกฎหมายที่เรียกว่า กฎหมายสมรสเท่าเทียม มีการตราพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 ในกฎหมายดังกล่าวมีสาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ เพื่อให้บุคคลที่จะทำการหมั้นหรือการสมรสของ 2 คน จากเดิมใช้คำว่า ชาย และหญิง เป็นไม่ว่าจะเพศใดสามารถทำการหมั้นและสมรสได้ จากกฎหมายปัจจุบันที่การหมั้น ใช้คำว่า “ฝ่ายชาย ฝ่ายหญิง” แก้ไขเป็น “ผู้หมั้นและผู้รับหมั้น” หรือ “เพศ” ที่ใช้คำว่า “ชาย-หญิง” แก้ไขเป็น “บุคคลทั้ง 2 ฝ่าย” และสถานะหลังจดทะเบียนสมรส จาก “สามีภริยา/คู่สมรส” แก้เป็น “คู่สมรส/คู่สมรส” รวมทั้งการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติอื่น ซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นมีสิทธิ หน้าที่สถานะทางครอบครัว เท่าเทียมกับคู่สมรสที่เป็นชายและหญิง กฎหมายฉบับนี้ถือพัฒนาการการยอมรับสิทธิในความหลากหลายและการเท่าเทียมของบุคคลที่มีความหลากหลาย

อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าอย่างมากจากการตรากฎหมายสมรสเท่าเทียม แต่ยังคงมีช่องว่างทางกฎหมายที่ต้องได้รับการพัฒนาต่อไป ดังเช่นที่ได้วิเคราะห์ไว้ในบทความนี้ ได้แก่ พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ที่แม้จะครอบคลุมรสนิยมทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ แต่มีข้อยกเว้นและปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กที่เกิดโดยอาศัยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ทางการแพทย์ พ.ศ. 2558 ที่ยังไม่ครอบคลุมคู่สมรสเพศเดียวกัน และปัญหาการเลือกปฏิบัติต่อนักเรียนที่มีความหลากหลายทางเพศในสถานศึกษา เป็นต้น

การมีรัฐธรรมนูญที่ก้าวหน้าไม่ได้หมายความว่า การตรากฎหมายสามารถทำได้โดยไม่คำนึงถึงหลักการความสมดุลและความได้สัดส่วน หลักการสำคัญที่ต้องยึดถือคือ การคุ้มครองสิทธิของกลุ่มหนึ่งต้องไม่เป็นการสร้างสิทธิพิเศษที่เหนือกว่าบุคคลอื่นทั่วไป และต้องไม่ทำลายสถานะทางกฎหมายของบุคคลอื่นที่ได้รับการคุ้มครองอยู่แล้ว

หลักความได้สัดส่วนซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ ประกอบด้วยสามองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความเหมาะสม ความจำเป็น และความสมดุลระหว่างประโยชน์ที่แข่งขันกัน เมื่อนำมาประยุกต์กับประเด็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เราจะเห็นได้ว่าการตรากฎหมายใดๆ ต้องผ่านการทดสอบทั้งสามด้านนี้

ในกรณีของข้อเสนอให้กลุ่มคนแปลงเพศเปลี่ยนคำหน้านามได้ หากพิจารณาตามหลักความได้สัดส่วน จะพบว่าการให้สิทธิดังกล่าวอาจขัดต่อหลักการความเหมาะสมในหลายประการ ประการแรก การเปลี่ยนคำหน้านามโดยอิสระโดยไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนอาจส่งผลกระทบต่อระบบการบริหารราชการ และการรักษาความมั่นคงของประเทศ เนื่องจากคำหน้านามเป็นส่วนหนึ่งของระบบการระบุตัวตนที่เชื่อมโยงกับเอกสารทางการต่างๆ มากมาย

ประการที่สอง การให้สิทธิพิเศษแก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงข้อมูลส่วนบุคคลที่มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตในสังคมโดยทั่วไปอาจขัดต่อหลักความเสมอภาคเบื้องต้น เนื่องจากบุคคลอื่นไม่สามารถเปลี่ยนแปลงข้อมูลส่วนบุคคลได้ด้วยเหตุผลส่วนตัวเช่นเดียวกัน ประการที่สาม ต้องพิจารณาถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสิทธิของบุคคลอื่น เช่น ผลกระทบต่อระบบการศึกษา การกีฬา หรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่แบ่งตามเพศ

แทนที่จะมุ่งเน้นไปที่การให้สิทธิพิเศษที่อาจขัดต่อหลักความได้สัดส่วน ประเทศไทยควรพิจารณาแนวทางการพัฒนาที่สร้างสรรค์และครอบคลุมมากขึ้น ประเทศไทยควรมุ่งเน้นไปที่การสร้างกลไกการคุ้มครองสิทธิที่เป็นธรรมและครอบคลุม โดยไม่สร้างความไม่เป็นธรรมกับกลุ่มอื่นๆ

ประการแรก ควรมีการพัฒนากฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะให้การคุ้มครองสิทธิพื้นฐานในการมีงานทำ การศึกษา และการเข้าถึงบริการสาธารณะอย่างเท่าเทียม กฎหมายดังกล่าว จะสร้างการคุ้มครองที่แท้จริงโดยไม่ต้องอาศัยการให้สิทธิพิเศษที่อาจก่อให้เกิดปัญหาตามมา

ประการที่สอง ควรมีการพัฒนากระบวนการบริการสาธารณะที่คำนึงถึงความหลากหลายทางเพศ เช่น การจัด สิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมในสถานพยาบาล สถานศึกษา และสถานที่สาธารณะ การปรับปรุงระบบบริการ เหล่านี้จะสามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้อย่างเป็นรูปธรรมโดยไม่ต้อง สร้างสิทธิพิเศษที่อาจขัดต่อหลักความเสมอภาค

ประการที่สาม ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบของนโยบายต่างๆ ก่อนการตรากฎหมาย เพื่อให้ มั่นใจว่าการคุ้มครองสิทธิของกลุ่มหนึ่งจะไม่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของอีกกลุ่มหนึ่ง การวิจัยที่ครอบคลุมและ เป็นกลางจะช่วยให้การตัดสินใจเชิงนโยบายมีความชัดเจนและยั่งยืน

ประสบการณ์ของญี่ปุ่นยังสอนให้เราเห็นถึงความสำคัญของการบริหารจัดการปฏิกิริยาต่อต้านอย่างชาญ ฉลาด ในญี่ปุ่น ปฏิกิริยาต่อต้านมีการเปลี่ยนแปลงจากการต่อต้านคนรักเพศเดียวกันไปสู่การต่อต้านบุคคลข้ามเพศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะที่ปรับตัวได้ของการต่อต้านทางสังคม สำหรับประเทศไทย การเตรียมรับมือกับ ปฏิกิริยาเหล่านี้ด้วยการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะเป็นกุญแจสำคัญในการสร้าง ฉันทามติทางสังคม

การใช้ข้อมูลทางวิชาการและหลักฐานเชิงประจักษ์ในการชี้แจงนโยบายจะช่วยลดความเข้าใจผิดและสร้าง การยอมรับที่มีเหตุผล นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้มีการสนทนาสาธารณะที่สร้างสรรค์และครอบคลุมทุกมุมมอง จะช่วยให้กระบวนการกำหนดนโยบายมีความโปร่งใสและได้รับการยอมรับจากสังคมโดยรวม

ในท้ายที่สุด เป้าหมายของการพัฒนาสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศคือการสร้างสังคมที่เป็น ธรรมสำหรับทุกคน ไม่ใช่เพียงแค่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น การสร้างความเป็นธรรมอย่างแท้จริงต้องอาศัยความ สมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของกลุ่มที่อาจถูกเลือกปฏิบัติกับการรักษาสีธรรมและผลประโยชน์ของประชาชน ทั่วไป

การพัฒนากฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยจึงควรยึด หลักการสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน การรักษาความเป็นธรรมทางสังคม และการไม่สร้างความไม่เป็น ธรรมกับกลุ่มอื่นๆ หลักการนี้จะช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืนและได้รับการยอมรับจากสังคมไทยในภาพรวม

บทเรียนจากประสบการณ์ของญี่ปุ่นชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ใช่ เพียงประเด็นของกลุ่มชนกลุ่มน้อย แต่เป็นเครื่องทดสอบความมุ่งมั่นของสังคมต่อหลักการความเท่าเทียม ศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ และประชาธิปไตยที่ครอบคลุม สำหรับประเทศไทยที่มีฐานรากทางสังคมและกฎหมายที่ เอื้ออำนวยต่อการยอมรับความหลากหลายทางเพศมากกว่าหลายประเทศ การใช้ประโยชน์จากความได้เปรียบนี้ อย่างชาญฉลาดจะเป็นโอกาสในการสร้างแบบอย่างการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนให้กับชุมชนโลก

ความสำเร็จของการพัฒนาสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยจะวัดได้จากการที่ทุก คนในสังคมสามารถดำเนินชีวิตด้วยศักดิ์ศรีและความเป็นธรรม โดยไม่มีใครถูกเลือกปฏิบัติหรือได้รับสิทธิพิเศษ เหนือคนอื่น ซึ่งเป็นเป้าหมายสุดท้ายของการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. (2565). รวมข้อเขียนเกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายปกครอง. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- วศิน ยิ้มแย้ม และนพดล นิ่มหนู. (2564). การควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายโดยศาลฎีกาในประเทศไทยญี่ปุ่น. วารสารกฎหมาย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 39(2), 1-15.
- Fogelberg, I. (2023). Legal rights for queer people in Japan: How the LGBT Understanding Promotion Bill was shelved in 2021. In Independent thesis Advanced level (degree of Master), Faculty of Humanities. Stockholm: Stockholm University.
- Kawasaka, K. (2024). The progress of LGBT rights in Japan in the 2010s. In K. Kawasaka & S. Würrer (Eds.), *Beyond Diversity: Queer Politics, Activism, and Representation in Contemporary Japan* (pp. 22-35). Düsseldorf: Düsseldorf University .
- Kawasaka, K., and Würrer, S. (2024). Introduction: A new age of visibility? LGBTQ+ issues in contemporary Japan. In K. Kawasaka and S. Würrer (Eds.), *Beyond Diversity: Queer Politics, Activism, and Representation in Contemporary Japan* (pp. 1-11). Düsseldorf: Düsseldorf University Press.
- Khor, D., & Kamano, S. . (2024). Same-sex partnerships in Japan: Would legalization mean deradicalization? In K. Kawasaka & S. Würrer (Eds.), *Beyond Diversity: Queer Politics, Activism, and Representation in Contemporary Japan* (pp. 39-51). Düsseldorf: Düsseldorf University.
- Lewellen, M. R. (2025). Japan and Its Hesitation in Legalizing Same-Sex Marriage. Retrieved from University of Mary Washington: https://scholar.umw.edu/student_research/657
- Minamikata, S. (2015). *Family and Succession Law in Japan*. Kluwer Law International.
- Taniguchi, H. . (2024). LGBTQ human rights in Japanese laws and policies. In K. Kawasaka & S. Würrer (Eds.), *Beyond Diversity: Queer Politics, Activism, and Representation in Contemporary Japan* (pp. 57-77). Düsseldorf: Düsseldorf University.
- Upham, F. K. (2020). Same-Sex Marriage in Japan: Prospects for Change. *Asian Journal of Comparative Law*, 15, 195-224.
- Yamashita, A. (2024). Being LGBT in disasters: Lived experiences from Japan. In K. Kawasaka & S. Würrer (Eds.), *Beyond Diversity: Queer Politics, Activism, and Representation in Contemporary Japan* (pp. 78-88). Düsseldorf: Düsseldorf University.